

بررسی تأثیر نهادهای قدرت بر آثار کودک و نوجوان ایران
نمونه پژوهی: آثار تألیف و ترجمه جایزه گرفته پیش و پس از انقلاب اسلامی
(۱۳۶۷-۱۳۴۰)

نادیا غضنفری مقدم* محمدرضا هاشمی**
محمودرضا قربان صباغ***
دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

در طول زمان، نهادهای قدرت از نظام‌های ادبی و فرهنگی برای تحقق اهداف سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و مذهبی خود استفاده کرده‌اند. سؤال تحقیق این بود که آیا ادبیات کودکان و نوجوانان ایران نیز متأثر از نهادهای قدرتمند ادبی و غیرادبی بوده است و آیا برای تحقق اهداف خاص دست‌کاری شده است یا خیر. از آنجایی که در پژوهش‌های دیگر به این موضوع پرداخته نشده است، بر آن شدیم تا به بررسی آثار در بازه‌ی زمانی ۱۳۴۰-۱۳۶۷ که یکی از پررودادترین دوره‌های تاریخی، سیاسی و اجتماعی ایران بوده است، بپردازیم. از آنجایی که بررسی تمامی آثار تولیدی این بازه‌ی زمانی از حوصله‌ی این پژوهش خارج بود، پیکره‌ی مطالعه محدود به آثار جایزه گرفته و برجسته‌ی این دوره شد. جمعاً ۱۶۹ اثر جایزه گرفته‌ی ترجمه و تألیف استخراج و جزئیات آثار با کمک منابع کتابخانه‌ی ملی ایران، کامل و با نرم‌افزار SPSS تحلیل شد. علاوه بر این، محتوای آثار جایزه گرفته به لحاظ موضوعی، بررسی و مقایسه شدند. نتایج نشان داد که علی‌رغم نوپابودن نظام ادبی کودک و نوجوان در این دوره، نهادهای قدرت از آن برای تحقق اهداف سیاسی و اجتماعی خود استفاده کرده‌اند.

واژه‌های کلیدی: ادبیات کودک و نوجوان ایران، جایزه، نهاد قدرت.

* دانشجوی دکتری زبان و ادبیات انگلیسی nadia.ghazanfari@gmail.com

** استاد زبان و ادبیات انگلیسی smrhir@gmail.com (نویسنده‌ی مسئول)

*** استادیار زبان و ادبیات انگلیسی mrg.sabbagh@um.ac.ir

۱. مقدمه

مطالعات مختلف در کشورهای متعدد، تأثیر نهادهای قدرت را بر نظام ادبی، به‌ویژه نظام ادبی کودک و نوجوان نشان داده‌اند. در بسیاری از نمونه‌ها، نهادهای قدرت از نظام ادبی کودک و نوجوان برای تحقق اهداف خاص خود استفاده کرده‌اند (رک. Lerer, 2008: 18-27). لیرر در مطالعه‌ی جامع خود نشان داد که ابتدایی‌ترین مطالب آموزشی خطاب به کودکان و نوجوانان اقتباس‌هایی از *آنتی‌دورجیل و ایلید* و *ادیس‌ی هومر* بوده که واژگان و دستور آن‌ها ساده‌سازی شده بودند. مطالب این نظام آموزشی صرفاً برای فرزندان خانواده‌های بلندمرتبه‌ی اجتماعی بود تا بتوانند ضمن فراگیری شیوه‌ی سخن‌گفتن، جایگاه آتی خود را در اجتماع (به‌عنوان فردی فرادست) بشناسند و گفتمان مناسب را با افراد با توجه به موقعیت اجتماعی‌شان به‌کار برند که این نمونه‌ها به‌خوبی در گفتمان میان خدایان و زیردستان در داستان‌های *آنتی‌دورجیل* و *هومر منعکس* شده بود (همان، ۱۹). هدف از این برنامه‌ی آموزشی، پرورش نسل جوان برای پیوستن هرچه سریع‌تر به چرخه‌ی اقتصادی جامعه بود. اما از حدود قرن دوازدهم میلادی با اوج‌گرفتن قدرت کلیساهای کاتولیک در غرب، تمرکز از آموزش به پرورش افکار و ایدئولوژی این نسل تغییر کرد و کلیساها اولین مراکز رسمی آموزش و تربیت نسل جوان در این دوره بودند که ضمن تولید مطالب آموزشی و هدایت روند فراگیری کودکان و نوجوانان، این قشر را از بزرگسالان به بهانه‌ی حفظ معصومیت کودکان جدا کردند (همان، ۵۷-۶۱). برخلاف دوره‌ی قبلی، اقتباس‌های کلیسا از مطالب موجود آموزشی صرفاً برای یادگیری واژگان و دستور یا شناسایی جایگاه‌های اجتماعی نبود و اساس این دست‌کاری، برای القاء و انتقال آموزه‌های مسیحیت در این کتب بود (رک. Ariès, 1926: 35؛ Shavit, 1986: 137&160؛ Lerer, 2008: 40). با ارائه‌ی مستندات و تفاسیر متعدد، لیرر نشان داد که هدف ضمنی این برنامه‌ی آموزشی متعهدکردن نسل جوان به نظام مذهبی و باورهای مسیحی کلیساها در این دوره بوده است (رک. Lerer, 2008: 57-58).

واندروویچ (۱۹۹۲) در نمونه‌پژوهی خود از ترجمه و اقتباس‌های انگلیسی داستان ایتالیایی *پینوکیو* از کارلو کالودی در قرن بیستم میلادی در آمریکا، نشان می‌دهد که چگونه دولت و سایر نهادهای قدرتمند جامعه؛ مانند آموزش و پرورش، ناشران، رسانه‌ها و غیره

موفق شدند تنها با سرمایه‌گذاری روی ترجمه‌های این داستان به اهداف متعدد سیاسی و اقتصادی خود برسند. در جریان صنعتی‌شدن آمریکا، مهاجران بسیاری وارد این کشور شدند و تفاوت‌های فرهنگی و نژادی، اختلاف‌های بسیاری را میان اعضای جدید و قدیم جامعه‌ی آمریکا ایجاد کرد، به‌حدی که در مدارس میان فرزندان آمریکایی و مهاجران خشونت بسیاری به وجود آورد (رک. Wunderlich, 1992: 200-202). برای کنترل، هدایت جامعه و همچنین مهار آشفتگی‌های بارآمده، سرمایه‌گذاری روی نظام ادبی و آموزشی کودکان و نوجوانان یکی از شیوه‌های تأثیرگذار دولت بود و اقتباس‌هایی که از داستان پینوکیو در قرن بیستم میلادی انجام و منتشر شده است، نمونه‌ی بارز این تلاش بوده است. در نسخه‌ی اصلی این داستان، پینوکیو و ژپتو با ویژگی‌های یک کودک و بزرگ‌سال معمولی آورده شده‌اند؛ پینوکیو یک پسر سرکش و بی‌ادب است که با کارهایش ژپتو را به ستوه می‌آورد و گاهی تنبیه می‌شود. اگرچه در ترجمه‌های وفادار به متن اصلی، سرکشی‌های کودک و خشونت پدر حفظ شده است، اما در بسیاری از نسخه‌های بعد، این ویژگی‌ها سانسور یا جایگزین شده‌اند؛ به‌خصوص که این داستان به‌محض ورودش به جامعه‌ی آمریکا با استقبال بسیار روبه‌رو شد (همان، ۲۰۱).

استقبال بی‌نظیر کودکان و نوجوانان از این داستان یکی از عوامل مهمی بود که سبب دست‌کاری متن شد؛ به‌خصوص که به‌تدریج این داستان برای مقاصد آموزشی در نظام آموزش و پرورش آمریکا برای تدریس انتخاب شد (همان، ۱۹۹). به درخواست آموزش و پرورش، رفتارهای ناهنجار پینوکیو که جایگاه قدرت بزرگ‌سال را به چالش می‌کشید، مانند زبان‌درآوردن، مسخره‌کردن بزرگسالان و بی‌احترامی به ژپتو حذف شده و به اشتباه‌های سهوی ناشی از ناآگاهی و بی‌تجربگی تبدیل شدند. از سوی دیگر، خشونت و بی‌صبری ژپتو نیز با مهربانی و صبوری جایگزین شد تا تصویری امن و آرام از خانه و خانواده ارائه شود. درمقابل، محیط بیرون از خانه و دیگران با مضامینی چون ناامنی، خطر، بی‌اعتمادی و خشونت همراه شد (همان، ۲۰۰-۲۰۲). ترجمه‌ی داستان پینوکیو در یک دوره در آمریکا به هدف دگرستیزی، پایبندکردن کودک به محیط داخلی و تابعیت از جایگاه قدرت بزرگسالان (به نوعی سران کشور) دست‌کاری شد و چند سال بعد در راستای سیاست‌های کاهش خشونت و تعدیل روابط میان مهاجران و

بومی‌های آمریکا، دوباره دست‌کاری و تغییر یافت تا این بار فضای بیرون از خانه را محیطی امن به تصویر بکشد و مخاطبان بزرگسال (فراستان) و کودکان (فروستان) را تشویق به برقراری روابطی دوستانه و نزدیک‌تر با یکدیگر کنند که این در اقتباس‌های والت دیزنی، وقتی که به قلم مترجم، شخصیت پینوکیو عزیزتر و ژپتو ضعیف‌تر و نرم‌تر می‌شود، کاملاً مشهود است (رک. O'Sullivan, Wunderlich, 1992: 211). پس از دهه‌ی ۱۹۳۰ که دیگر جامعه یادگرفته بود تفاوت‌ها و تبعیضات را کنار بگذارد، روابط خود را گسترش دهد و در مقایسه با قبل وقت بیشتری را خارج از خانه سپری کند، داستان پینوکیو نیز به تدریج بازار داغ خود را از دست داد و به یک کلاسیک ادبی تبدیل شد (رک. Wunderlich, 1992: 211-212).

نمونه‌ی برجسته‌ی دیگر از تأثیر نهاد قدرت بر ادبیات یک کشور، تأثیر سیاست مارکسیست‌لنیست آلمان در قرن نوزدهم میلادی بر نظام ادبی کودکان و نوجوانان این کشور است. تامسون والگاموث در مطالعه‌ی تاریخی جامع خود نشان می‌دهد که چگونه دولت آلمان ضمن اعمال مستقیم این خط فکر در نظام و زیرنظام‌های متعدد کشور، به‌صراحت اعلام کرد که در راستای تحقق سیاست فرهنگی ده‌ساله‌اش، تألیفات و ترجمه‌هایی موفق به کسب مجوز، دریافت بودجه‌ی چاپ و نشر خواهند شد که اشاعه‌گر خط فکری مارکسیست‌لنیست باشند. بدین ترتیب، هر پروژه‌ی ادبی به انضمام یک پیشنهاد (شامل موضوع اثر، اهداف و توجیحات لازم برای متقاعدکردن سردبیران برای چاپ و نشر اثر) ارائه می‌شد. توجه ویژه‌ی دولت به نظام ادبی و به‌خصوص ادبیات کودکان و نوجوانان سبب شد که مؤلفان و مترجمان ادبی در این دوره، جایگاه شغلی برجسته‌ای کسب کنند و ضمن دریافت حق‌الزحمه‌ی مناسب، داشتن فرصت کافی برای ارائه‌ی آثار و بهره‌مندی از بیمه، عزت و ارج اجتماعی ویژه‌ای نیز به دست آوردند که تا آن زمان بی‌سابقه بود. ضمن روی‌آوردن افرادی بیشتر به فعالیت‌های نویسندگی و مترجمی، مخاطبان آثار تولیدی، متعهد به نظام سیاسی مارکسیستی آلمان پرورش یافتند. گرچه این برنامه تأثیر خود را گذاشت، اما با فروپاشی نظام مارکسیست‌لنیست آلمان، این سیاست فرهنگی نیز منحل شد (Thomson-Wohlgemuth, 2006: 49-55).

آرزوک (۲۰۱۳) نشان داد که چگونه مصطفی کمال با دست‌کاری مستقیم نظام ادبی و آموزشی کودکان و نوجوانان ترکیه، فرهنگ و باورهای نسل جدید را غرب‌گرا ساخت. دولت جدید ضمن قطع یا کاهش روابط ترکیه با کشورهای مسلمان همسایه، جایگزین کردن تقویم سابق با تقویم غربی، تغییر رسم‌الخط سابق به رسم‌الخط و الفبای غربی، اشاعه و تشویق به برگزاری مراسم فرهنگی مذهبی غربی مانند عرف مراجعه به کلیسا در یکشنبه‌ها، به تحریف و خلق داستان و اسطوره‌هایی جدید درباره‌ی اصالت ترکیه روی آورد و مطالب آموزشی نسل جوان این کشور را تغییر داد (رک. Arzuk, 2013: 19-31). مجله‌ی جوجوک^۱ نمونه‌ی بارز ارتباط مستقیم میان دولت و کودکان و نوجوانان ترکیه بود که در آن، ضمن برشمردن حقوق مادی و معنوی کودکان، نوجوانان و جوانان، نظام را یک خانواده و مصطفی کمال را پدر تمام ترک‌ها (آتاتورک) معرفی می‌کرد، به‌طوری‌که حس تعلق و تعهد به نظام و حفاظت از خانواده در این مخاطبان تقویت می‌شد. بی‌شک این تغییر نظام و ماندگاری آن، بدون دست‌کاری و هدایت نظام ادبی، آموزشی و فرهنگی نسل جوان کشور ممکن نبود؛ ضمن اینکه مخاطبان اصلی این تغییر فرهنگی، نسل جوانی بود که اصلاً نظام اسلامی سابق را ندیده و هیچ حس نوستالژیک یا تعلق خاطر به نظام قبلی نداشت که خود سبب شد به‌راحتی بتواند نظام جدید را بپذیرد.

روندهای مشابهی در کشورهای متعدد دیگر نیز مشاهده شده است که در مطالعات مختلف مانند شاویت (۱۹۸۶)، رینالدز (۲۰۱۱)، نیترا (۲۰۱۳) مطرح شده است. با توجه به مطالب گفته‌شده، سؤال پژوهش حاضر این است که آیا نهادهای قدرت در ایران نیز از نظام ادبی کودکان و نوجوانان برای تحقق اهداف سیاسی، اجتماعی، مذهبی، اقتصادی و غیره استفاده کرده‌اند یا خیر. مطالعات متعددی مانند جعفرنژاد (۱۳۶۳)، میرهادی (۱۳۶۳)، دیدار (۱۳۶۷)، سرشار (۱۳۸۸) و محمدی و همکاران (۱۳۹۳) به‌طور جامع به وضعیت نظام ادبی کودکان و نوجوانان ایران پرداخته‌اند؛ اما بنا به دانش نگارندگان، هیچ‌یک به‌طور خاص تأثیر نهادهای قدرت را بر آثار کودکان و نوجوانان بررسی نکرده‌اند. این مطالعات جامع از نوع کتابخانه‌ای بوده که با ارجاع به مستندات و کتاب‌های مختلف به جمع‌بندی‌هایی در خصوص تاریخ ادبیات و نظام ادبی کودکان و نوجوانان ایران پرداخته‌اند

^۱ Çocuk

و بیشتر دربردارنده‌ی تفاسیر و نتیجه‌گیری‌های شخصی نویسنده یا محققان هستند. سایر مطالعات انجام‌شده در ایران نیز از نوع بررسی‌های موردی آثار ادبی بوده است.

پیش‌ازاین نیز گفته شد که مطالعات متعددی به تاریخچه‌ی تأسیس نهادهای ادبی کودکان و نوجوانان در ایران مانند شورای کتاب کودک، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، سروش، رشد و غیره پرداخته‌اند. فعالیت‌های این نهادها، به‌خصوص شورای کتاب کودک و کانون پرورش فکری را با استناد به گزارش‌هایشان، می‌توان به پنج دسته تقسیم کرد: ۱. تشویق نویسندگان به تولید تألیفات بومی؛ ۲. نقد و بررسی ترجمه‌های انجام‌شده از نظر زبانی، فرهنگی، محتوا و چاپ؛ ۳. تنظیم برنامه‌های تشویقی مانند معرفی آثار باکیفیت و مناسب برای کودکان و نوجوانان از طریق رسانه‌ی جمعی، مدارس، کتاب‌های درسی و داستانی؛ ۴. برگزاری نشست و همایش‌های متعدد و ارائه‌ی بیانیه‌هایی برای نقد و بررسی آثار ادبی و غیرادبی تولیدی اعم از ترجمه و تألیف و معرفی راهکارهای مفید برای ارتقاء سطح آثار و ۵. طرد و حذف آثار بی‌کیفیت با محتوای نامناسب از لیست آثار تولیدی (که سبب می‌شد این آثار برای مخاطب ناشناخته باقی بماند و بازار خود را از دست بدهند) (رک. محمدی و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۳۰-۷۴۲). این رویکردها جریان تولیدات ادبی و غیرادبی آثار را برای نسل جوان کشور هدایت کردند. یکی از شیوه‌های تشویقی این نهادهای قدرتمند که حمایت نظام آموزش و پرورش یا دولت یا هر دو را نیز داشته‌اند، اهداء جوایز به آثار باکیفیت و معرفی آن‌ها در رسانه‌های جمعی و مراکز آموزشی بوده است. جوایز به آثاری تعلق می‌گرفتند که استانداردهای تعیین‌شده‌ی نهادهای ادبی را رعایت کرده و کیفیت‌شان در مقایسه با سایر آثار درخور توجه بود.

پژوهش حاضر به بررسی تأثیر نهادهای قدرتمند بر آثار تولیدی نظام نوپای ادبیات کودک و نوجوان ایران در بازه‌ی زمانی ۱۳۴۰-۱۳۶۷ پرداخت. با توجه به نابسامانی‌های سیاسی و اجتماعی آن دوران از سویی و نوپابودن نظام ادبی کودکان و نوجوانان در ایران از دیگر سو، این پژوهش در پی پاسخگویی به این سؤال است که آیا مجالی برای تأثیرگذاری ایدئولوژیک نهادهای قدرت بر این نظام نوپا بوده است. در این راستا، پیکره‌ی مطالعه محدود به آثار جایزه‌گرفته‌ی این دوره شد. انتخاب بازه‌ی زمانی مذکور نیز هدفمند و به‌علت رویدادهای برجسته‌ی تاریخی اجتماعی آن زمان در کشور اعم از تغییر نظام

حاکم از پهلوی به جمهوری اسلامی و سپس شروع جنگ تحمیلی بود تا تحلیل آثار در بستر رویدادهای اجتماعی صورت گیرد.

۲. روش پژوهش

به منظور بررسی تأثیر سیاسی اجتماعی نهادهای قدرت بر نظام ادبیات کودک و نوجوان ایران، دو دوره‌ی ۱۳۴۰-۱۳۵۷ (اواخر سلطنت پهلوی) و ۱۳۵۸-۱۳۶۷ (دوره‌ی جنگ تحمیلی) در نظر گرفته شد. پیکره‌ی مطالعه شامل آثار ترجمه و تألیفی جایزه‌گرفته و تأییدشده از سوی نهادهای ادبی است؛ زیرا اصل دریافت جایزه خود اولین شاهد اعمال نظر نهاد قدرت بر تولیدات ادبی است. سپس، مشخصات این آثار از کتاب *برگ‌های ماندگار* (کتاب‌شناسی جامعی از آثار برگزیده‌ی تألیف و ترجمه‌ی ادبیات کودکان و نوجوانان ایران از سال ۱۳۰۰-۱۳۹۰) از زاهد شکرآبی (۱۳۹۲) استخراج و با اطلاعات موجود در پایگاه الکترونیکی کتابخانه‌ی ملی ایران تطبیق داده و در صورت لزوم تکمیل شدند. سپس اطلاعات جمع‌آوری شده در نرم‌افزار SPSS نسخه‌ی هجده تحلیل و بررسی شدند. میزان توزیع جوایز میان آثار ترجمه و تألیف، داستانی و غیرداستانی بررسی شد و نهادهای فعال نیز به تفکیک دوره مشخص شدند. در مرحله‌ی بعد به بررسی محتوای آثار برگزیده پرداخته شد تا مضمون اصلی این آثار و احتمال وجود جوانب مشترک سنجیده شود. در نهایت، با جمع‌بندی نتایج کمی و کیفی این پژوهش و تحلیل و تفسیر آن‌ها در بستر وضعیت سیاسی اجتماعی آن زمان ایران، احتمال سوگیری ایدئولوژیک نهادها در اهداء جوایز و نوع ایدئولوژی اشاعه‌شده، مشخص شد.

۳. تحلیل و بررسی داده‌ها

۳.۱. وضعیت جوایز اهدایی دو دوره

طی دو دهه‌ی آخر دوران محمدرضا پهلوی (۱۳۴۰-۱۳۵۷)، در مجموع پانزده جایزه به ۹۴ اثر ترجمه‌شده و تألیفی کودک و نوجوان تعلق گرفته است. از این جوایز، پنج جایزه ملی (جوایز سلطنتی، کتاب سال، شورای کتاب کودک، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و همچنین تعلیم و تربیت) و ده جایزه‌ی دیگر بین‌المللی بوده‌اند (جوایز هانس کریستین آندرسن، بولونیا، یونسکو، بالتیمور آمریکا، کتاب کودکان آمریکا، آکادمی فرانسه، نوما، ژاپن، براتیسلاوا و کتاب

روم). این در حالی است که در دوره‌ی ۱۳۵۸-۱۳۶۷ جمعاً نوزده جایزه به ۱۳۱ اثر ترجمه و تألیفی کودک و نوجوان ایران تعلق گرفته است که از این میان دوازده جایزه‌ی ملی (جوایز کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کیهان بچه‌ها، اصفهان، قصه‌های قرآن، رشد، کتاب کرمان، دفاع مقدس، سروش، شورای کتاب کودک، قلمرو و کتاب سال) و هفت جایزه‌ی بین‌المللی (جوایز ژاپن، تایپه، لایف، نوما، یونسکو، مونیخ، ادبیات نوجوانان پاریس) بوده است. این آمار نشان می‌دهد که فعالیت نهادهای ادبی داخلی در عرصه‌ی ادبیات کودک و نوجوان کشور در طول زمان رشد کرده است. از طرفی، کاهش تعداد جوایز بین‌المللی اهدایی می‌تواند به دلیل مسائل جنگ و نابسامانی وضعیت کشور در آن زمان یا فاصله‌گرفتن ایران از روابط بین‌المللی در زمینه‌ی تولیدات ادبی و غیرادبی باشد. فراوانی و تنوع جوایز اهدایی دوره‌ی اول و دوره‌ی دوم را به ترتیب در جدول (۱) و (۲) می‌توان دید.

جدول ۱. نسبت جوایز اهدایی به آثار تألیف و ترجمه در دوره‌ی اول (۱۳۵۷-۱۳۴۰)

جوایز		تألیف	ترجمه	کل
سلطنتی	فراوانی	۱	۱	۲
	درصد فراوانی	۱/۸	۷/۲	۱/۲
کتاب سال	فراوانی	۱	۶	۷
	درصد فراوانی	۱/۸	۱۶/۲	۷/۴
شورا	فراوانی	۲۲	۲۷	۴۹
	درصد فراوانی	۳۸/۶	۷۳/۰	۵۲/۱
کانون	فراوانی	۵	۰	۵
	درصد فراوانی	۸/۸	۰/۰	۵/۳
آندرسن	فراوانی	۵	۰	۵
	درصد فراوانی	۸/۸	۰/۰	۵/۳
بولونیا	فراوانی	۴	۰	۴
	درصد فراوانی	۷/۰	۰/۰	۴/۳
نوما	فراوانی	۱	۰	۱
	درصد فراوانی	۱/۸	۰/۰	۱/۱
ژاپن	فراوانی	۱	۰	۱
	درصد فراوانی	۱/۸	۰/۰	۱/۱
براتیسلاوا	فراوانی	۱	۰	۱
	درصد فراوانی	۱/۸	۰/۰	۱/۱

۱۳	۱	۱۲	فراوانی	یونسکو
۱۳/۸	۲/۷	۲۱/۱	درصد فراوانی	
۱	۰	۱	فراوانی	بالتیمور آمریکا
۱/۱	۰/۰	۱/۸	درصد فراوانی	
۱	۱	۰	فراوانی	تعلیم و تربیت
۱/۱	۲/۷	۰/۰	درصد فراوانی	
۱	۰	۱	فراوانی	کتاب کودکان آمریکا
۱/۱	۰/۰	۱/۸	درصد فراوانی	
۱	۱	۰	فراوانی	آکادمی فرانسه
۱/۱	۲/۷	۰/۰	درصد فراوانی	
۲	۰	۲	فراوانی	کتاب روم
۲/۱	۰/۰	۳/۵	درصد فراوانی	
۹۴	۳۷	۵۷	فراوانی	کل
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	درصد فراوانی	

جدول ۲. نسبت جوایز اهدایی به آثار تألیف و ترجمه در دوره‌ی دوم (۱۳۶۷-۱۳۵۸)

کل	ترجمه	تألیف	جوایز	
۴۵	۲۳	۲۲	فراوانی	کانون
۳۴/۴	۴۱/۸	۲۸/۹	درصد فراوانی	
۱	۰	۱	فراوانی	کیهان بچه‌ها
۰/۸	۰/۰	۱/۳	درصد فراوانی	
۱	۰	۱	فراوانی	صفهان
۰/۸	۰/۰	۱/۳	درصد فراوانی	
۱	۰	۱	فراوانی	ادبیات نوجوانان پاریس
۰/۸	۰/۰	۱/۳	درصد فراوانی	
۱	۰	۱	فراوانی	قصه‌های قرآن
۰/۸	۰/۰	۱/۳	درصد فراوانی	
۵	۲	۳	فراوانی	رشد
۳/۸	۳/۶	۳/۹	درصد فراوانی	
۱	۰	۱	فراوانی	غنی‌پور
۰/۸	۰/۰	۱/۳	درصد فراوانی	

۱	۰	۱	فراوانی	کتاب کرمان
۰/۸	۰/۰	۱/۳	درصد فراوانی	
۱	۰	۱	فراوانی	لایف
۰/۸	۰/۰	۱/۳	درصد فراوانی	
۱	۰	۱	فراوانی	تایپه
۰/۸	۰/۰	۱/۳	درصد فراوانی	
۷	۰	۷	فراوانی	دفاع مقدس
۵/۳	۰/۰	۹/۲	درصد فراوانی	
۱	۱	۰	فراوانی	مونیک
۰/۸	۱/۸	۰/۰	درصد فراوانی	
۹	۰	۹	فراوانی	سروش
۶/۹	۰/۰	۱۱/۹	درصد فراوانی	
۳۹	۲۴	۱۵	فراوانی	شورا
۲۹/۸	۴۳/۶	۱۹/۷	درصد فراوانی	
۱۲	۴	۸	فراوانی	کتاب سال
۹/۲	۷/۳	۱۰/۵	درصد فراوانی	
۲	۱	۱	فراوانی	توما
۱/۵	۱/۸	۱/۳	درصد فراوانی	
۱	۰	۱	فراوانی	قلمرو
۰/۸	۰/۰	۱/۳	درصد فراوانی	
۱	۰	۱	فراوانی	ژاپن
۰/۸	۰/۰	۱/۳	درصد فراوانی	
۱	۰	۱	فراوانی	یونسکو
۰/۸	۰/۰	۱/۳	درصد فراوانی	
۱۳۱	۵۵	۷۶	فراوانی	کل
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	درصد فراوانی	

مقایسه‌ی دو جدول نشان می‌دهد که در دوره‌ی اول، شورای کتاب کودک (از این پس شورا) بیشترین جوایز را اهدا کرده است (۵۲.۱٪). در حالی که در دوره‌ی دوم کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (از این پس کانون) با اهدا ۳۴.۴٪ از کل جوایز فعال‌تر از سایر

نهادهای بوده است و پس از آن شورا با ۲۹.۸٪ دومین نهاد فعال این دوره بوده است. به نظر می‌رسد در دوره‌ی اول شورا در تعیین آثار برگزیده، قدرت و جایگاه بالاتری در مقایسه با سایر نهادهای ملی و بین‌المللی ادبیات کودک و نوجوان در ایران داشته است، اما در دوره‌ی دوم، گرچه فعالیتش کم نشده است، اما کانون فعالیت و قدرت بیشتری داشته است. لازم به ذکر است که در میان نهادهای بین‌المللی فعال، یونسکو تنها نهاد مشترک دو دوره بوده است. در دوره‌ی دوم، تعداد و تنوع نهادهای بین‌المللی کاهش یافته است (یعنی از ده نهاد به هفت نهاد رسیده است). اگرچه در نگاه اول، تصور می‌شود که روابط بین‌المللی ایران در دوره‌ی دوم (۱۳۶۷-۱۳۵۸) کاهش یافته، اما در اصل رابطه‌ی ایران تنها با آمریکا و نهادهای وابسته به این کشور قطع شده که متأثر از مسائل سیاسی آن زمان است. به عبارتی، ایران در دوره‌ی دوم، آمریکاستیزی داشته است نه بیگانه‌ستیزی که این خود روی نظام ادبیات کودکان و نوجوانان ایران نیز تأثیر گذاشته است. در دوره‌ی دوم، نهادهای آمریکایی دوره‌ی اول حذف شده‌اند و در مقابل بیشتر جوایز اهدایی خارجی از سوی نهادهای آسیای شرقی مانند کشورهای ژاپن و تایپه یا کشورهای اوپایی مانند روسیه و فرانسه بوده‌اند.

علاوه‌بر این، در دوره‌ی دوم، کانون با اهدا ۲۲ جایزه به آثار تألیفی و ۲۳ جایزه به آثار ترجمه‌شده، در اهدای جوایز تعادلی میان آثار ترجمه و تألیف برقرار کرده است. این در حالی است که در همین دوره شورا بیشتر جوایز اهدایی خود را به ترجمه اختصاص داده است (۲۴ جایزه). اگرچه در مقایسه با دوره‌ی اول تعداد جوایز اهدایی در دوره‌ی دوم از سوی نهادهای بین‌المللی به آثار ادبی کودک و نوجوان ایران کاهش یافته است، اما ملاحظه می‌شود که در هر دو دوره، تمرکز نهادهای ملی و بین‌المللی روی تألیفات ایران بیش از ترجمه بوده است؛ به طوری که در هر دو دوره بیش از نیمی از کل جوایز به آثار تألیفی اختصاص داده شده است. ظاهراً در هر دو دوره، نهادهای ملی و بین‌المللی از این طریق سعی به تشویق تولید تألیفات بومی داشته‌اند.

۳.۲. نوع آثار ترجمه و تألیف برگزیده‌ی دو دوره

با توجه به جدول‌های (۳) و (۴) که در ادامه می‌آید، به نظر می‌رسد در هر دو دوره، جوایز بیشتری به آثار داستانی اختصاص داده شده است. اختلاف میزان جوایز اهدایی به

آثار داستانی و غیرداستانی در هر دو دوره نیز درخور توجه است. تعداد آثار جایزه‌گرفته‌ی ترجمه و تألیفی غیرداستانی در دوره‌ی دوم تقریباً برابر بوده که نشان می‌دهد آثار غیرداستانی در مقایسه با دوره‌ی قبل اهمیت بیشتری پیدا کرده‌اند.

جدول ۳. توزیع جوایز میان آثار ترجمه و تألیفی جایزه‌گرفته‌ی دوره‌ی اول (۱۳۴۰-۱۳۵۷)

کل	ترجمه	تألیف		
۷۱	۲۶	۴۵	داستانی	نوع اثر
۲۳	۱۱	۱۲	غیرداستانی	
۹۴	۳۷	۵۷	کل	

جدول ۴. توزیع جوایز میان آثار ترجمه و تألیفی جایزه‌گرفته‌ی دوره‌ی دوم (۱۳۵۸-۱۳۶۷)

کل	ترجمه	تألیف		
۹۵	۲۸	۶۷	داستانی	نوع اثر
۳۶	۲۷	۹	غیرداستانی	
۱۳۱	۵۵	۷۶	کل	

۳.۳. محتوای آثار برگزیده‌ی دو دوره

تعداد ۹۴ اثر در دوره‌ی اول و ۱۳۱ اثر در دوره‌ی دوم جایزه دریافت کرده بودند. بررسی محتوای آثار نشان داد که در هر دوره توجه نهادها به موضوعات خاصی معطوف بوده که در میان آثار جایزه‌گرفته مشترک بوده است. از آنجایی که به دلیل محدودیت حجم مقاله نمایش تحلیل محتوای تمامی آثار در اینجا ممکن نیست، تنها محتوای آثاری که از سوی چند نهاد جایزه دریافت کرده بودند (به عبارتی تأییدشده از سوی چندین نهاد بوده‌اند) در زیر آورده شده است. مقایسه‌ی دو جدول و همچنین محتوای آثار تک‌جایزه‌ای این دو دوره نشان داد که آثار برگزیده به موضوعاتی مشترک پرداخته‌اند.

جدول ۵. تحلیل محتوای آثار چندجایزه‌ای تألیف و ترجمه (۱۳۴۰-۱۳۵۷)

عنوان	مؤلف/ مترجم	سال	ناشر	داستانی / غیرداستانی	جوایز	محتوا
عمو نوروز	فریده فرجام	۱۳۴۶	کانون	داستانی	شورا، بولونیا	سنت ایرانی
کلاغ‌ها	نادر ابراهیمی	۱۳۵۴	کانون	داستانی	یونسکو، ژاپن، براتیسلاوا، آندرسن	روابط: بیگانه‌ستیزی
حیات پستی مدرسه‌ی عدل آفاق	فریدون دوستدار	۱۳۵۶	کانون	داستانی	شورا، کانون	عدالت‌طلبی و مقابله با زورگویی
قهرمان	تقی کیارستمی	۱۳۴۹	کانون	داستانی	بولونیا، نوما، یونسکو	عدالت‌طلبی و مقابله با زورگویی
ماهی سیاه کوچولو	صمد بهرنگی	۱۳۵۷	کانون	داستانی	بولونیا، شورا، براتیسلاوا، آندرسن	عدالت‌طلبی
وقتی که من بچه بودم	نورالدین زرین‌کلک	۱۳۵۳	کانون	داستانی	آندرسن، شورا، کتاب روم	روابط: خانواده
این را می‌گویند شجاعت	آرمسترانگ اسپری مترجم: هماروحی	۱۳۴۸	امیرکبیر (با همکاری انتشارات فرانکلین)	داستانی	شورا، کتاب سال	روابط: خانواده
عصر یخبندان	وایلر ایمز مترجم: حمیده غروری	۱۳۴۸	ابن سینا (با همکاری انتشارات فرانکلین)	غیرداستانی	شورا، کتاب سال	علمی
در جست‌وجوی فسیل زنده	الینور کلیمر مترجم: مهدی دولت‌آبادی	۱۳۵۲	ابن سینا (با همکاری انتشارات فرانکلین)	هیبرید	شورا، کتاب سال	علمی

جدول ۶. تحلیل محتوای آثار چندجایزه‌ای تألیف و ترجمه (۱۳۶۷-۱۳۵۸)

عنوان	مؤلف / مترجم	سال	ناشر	داستانی / غیرداستانی	جوایز	محتوا
اتم	ایزاک آسیموف مترجم: هوشنگ شریف‌زاده	۱۳۶۴	فاطمی	غیرداستانی	کانون، شورا	علمی
ازوپ در کلاس درس (۶۶ نمایشنامه پندآموز)	ایزوپ مترجم: ایرج جهانشاهی	۱۳۶۳	فاطمی	داستانی	کانون، رشد	پند و اندرز
انرژی	ایزاک آسیموف مترجم: اسماعیل سعادت	۱۳۶۵	فاطمی	غیرداستانی	کانون، شورا	علمی
انرژی هسته‌ای	ایزاک آسیموف مترجم: محمود محمودی	۱۳۶۵	فاطمی	غیرداستانی	کانون، شورا	علمی
دنیاله‌دارها	ایزاک آسیموف مترجم: محمد شریف‌زاده	۱۳۶۷	فاطمی	غیرداستانی	کانون، شورا	علمی
زمین‌لرزه	ایزاک آسیموف مترجم: نسرتین امیرحسینی	۱۳۶۷	فاطمی	غیرداستانی	کانون، شورا	علمی
سداکو و هزار مرغ ماهی‌خوار	النور کوثر مترجم: مریم پیشگاه	۱۳۵۹	کانون	داستانی	کانون، کتاب سال	مرگ
سیاه‌چاله‌ها	ایزاک آسیموف مترجم: هوشنگ شریف‌زاده	۱۳۶۷	فاطمی	غیرداستانی	کانون، شورا	علمی
شکل کره زمین	ایزاک آسیموف مترجم: هوشنگ شریف‌زاده	۱۳۶۷	فاطمی	غیرداستانی	کانون، شورا	علمی
اعداد	ایزاک آسیموف مترجم: ایرج جهانشاهی	۱۳۶۷	فاطمی	غیرداستانی	کانون، شورا	علمی

علمی	کانون، شورا	غیرداستانی	فاطمی	۱۳۶۴	ایزاک آسیموف مترجم: محمود محمودی	قاره‌ی قطب جنوب
مرگ	شورا، کتاب سال	داستانی	امیرکبیر	۱۳۶۳	مارگارت هوجز مترجم: فریدون رحیمی	موج: براساس یک قصه بومی ژاپنی
پند و اندرز	کانون، مونیک، نوما	داستانی	کانون	۱۳۶۶	رومی مترجم: ناصر ایرانی	فیل در اتاق تاریک
پند و اندرز	کانون، تصویرگری تهران	داستانی	کانون	۱۳۶۳	رومی مترجم: سیروس طاهباز	حکایت مرد و دریا
مرگ	کانون، شورا	داستانی	فاطمی	۱۳۶۳	پرل سایدن باک مترجم: ثریا قول ایاغ	موج بزرگ
جنگ: ایران و عراق	سروش، کتاب سال، کیهان بچه‌ها	داستانی	امیرکبیر	۱۳۶۷	حسین فتاحی	آتش در خرمن
روابط: خانواده	سروش، کتاب سال، لایف، تایپه، کتاب کرمان	داستانی	شباویز	۱۳۶۷	جمشید سپاهی	بری که می‌خواست گربه باشد
جنگ:مس لمانان و رومیان	کانون، کتاب سال	داستانی	کانون	۱۳۶۱	محمدرضا سرشار	تشنه‌ی دیدار
روابط: خانواده، فقر	شورا، کتاب سال	داستانی	کانون	۱۳۶۲	محمدرضا سرشار	جایزه
روابط: خانواده	کانون، نوما	داستانی	کانون	۱۳۶۶	سرور پویا	راز آبگیر
روابط: خانواده، محرومیت	قلمرو، کتاب سال	داستانی	برگ	۱۳۶۵	م. میرکیایی	روز تنهایی من: مجموعه داستان

روابط: خانواده	شورا، ژاپن، کتاب سال، یونسکو	داستانی	کانون	۱۳۶۵	شکوفه تقی	زیباترین آواز
روابط: خانواده، بی عدالتی	شورا، سروش	داستانی	امیرکبیر	۱۳۶۷	م. محمدی	فضانوردها در کوره‌ی آجرپزی
علمی	کانون، شورا	غیرداستانی	امیرکبیر	۱۳۶۷	م. ستاری	قالی‌بافی
روابط: خانواده	کانون، شورا، سروش، کتاب سال	داستانی	کتاب سهب	۱۳۶۷	هوشنگ مرادی کرمانی	قصه‌های مجید
علمی	کانون، شورا	غیرداستانی	امیرکبیر	۱۳۶۷	م. ستاری	قلم‌زنی
روابط: خانواده، کودک کار	غنی‌پور، کتاب سال	داستانی	لوح	۱۳۵۸	م. ا. آزادی‌خواه	مرادو
جنگ: ایران و عراق	کانون، سروش، دفاع مقدس	داستانی	خانه‌ی هنر و ادبیات کودکان و نوجوانان	۱۳۶۰	محمدرضا سرشار	مهاجر کوچک
جنگ: نبردهای پیامبر	کانون، قصه‌های قرآن	داستانی	کانون	۱۳۶۳	مهدی شجاعی	والعادیات

به‌طور کلی، موضوع آثار جایزه‌گرفته‌ی دوره‌ی اول را می‌توان به چهار دسته‌ی کلی تقسیم کرد: ۱. روابط؛ ۲. عدالت‌طلبی و بیگانه‌ستیزی؛ ۳. مطالب علمی و ۴. سنت‌های ایرانی (جدول ۵). و محتوای آثار جایزه‌گرفته‌ی دوره‌ی دوم نیز شامل پنج دسته‌ی کلی است: ۱. روابط؛ ۲. جنگ؛ ۳. مرگ؛ ۴. پند و اندرز و ۵. مطالب علمی (جدول ۶). محتوای آثاری که موضوعات محوری آن‌ها شامل دو موضوع «مطالب علمی» و «سنت‌های ایرانی» می‌شد، در هر دو دوره، خنثی و بدون سوگیری خاص ایدئولوژیک بودند؛ مانند داستان *عمو نوروز* (۱۳۴۶) نوشته‌ی فریده فرجام یا *عصر یخبندان* (۱۳۴۸) ترجمه‌ی حمیده غروری و *در جست‌وجوی فسیل زنده* (۱۳۵۲) ترجمه‌ی مهدی

دولت‌آبادی. اگرچه هر دو موضوع در دوره‌ی اول جوایز چند نهاد را به خود اختصاص دادند، اما در دوره‌ی دوم تعداد آثاری که موضوع محوری آن‌ها «سنت‌های ایرانی» بوده به حداقل رسیده و در مقابل آن، تولید «مطالب علمی» رشد چشم‌گیری داشته است. لازم به ذکر است داستان *عصر یخبندان* (۱۳۴۸) به دلیل داشتن قالب داستانی و محتوای علمی، در تقسیم داستانی و غیرداستانی به‌عنوان اثری هیبرید در نظر گرفته شد. در این دوره، بیشتر ترجمه‌های غیرداستانی با مضامین علمی از آثار ایزاک آسیموف بوده که انتشارات فاطمی آن‌ها را به چاپ رسانده است و این آثار هم از سوی کانون و هم شورا جایزه دریافت کرده‌اند. در میان آثار، بازنویسی، اقتباس و ترجمه‌هایی نیز وجود داشتند که به موضوع سبک زندگی و ارائه‌ی راهکارهایی برای زندگی بهتر پرداخته‌اند. «پند و اندرز» موضوع محوری این داستان‌ها بود که اغلب به‌صورت غیرمستقیم و گاهی مستقیم مخاطب را راهنمایی کرده‌اند. این آثار آموزه‌هایی جهانی دارند که زمان‌مند و مکان‌مند نیستند، مانند داستان‌های ایزوپ و رومی که همیشه آموزنده‌اند و مخاطب خاص خود را دارند. از طرفی، دو موضوع دیگر یعنی «روابط» و «عدالت‌طلبی و بیگانه‌ستیزی» در هر دو دوره، سوگیری ایدئولوژیک داشتند. موضوع «روابط» محتوای اصلی داستان‌های زیر بود: وقتی که من بچه بودم (۱۳۵۳) نوشته‌ی زرین کلک، *این را می‌گویند شجاعت* (۱۳۴۸) ترجمه‌ی روحی، *کلاغ‌ها* (۱۳۵۴) نوشته‌ی ابراهیمی، *پی‌پی جوراب‌بلند* (۱۳۵۰) ترجمه‌ی امامی و *کارتنک شارلوت* (۱۳۵۳) ترجمه‌ی امیرشاهی. به‌طور کلی در این داستان‌ها، کودک موقعیت اجتماعی خود و سایرین را در گروه‌های مختلف مثل خانواده، مدرسه و دوستان می‌شناسد و هم‌زمان به جایگاه قدرت دیگران و میزان آزادی عمل خویش پی می‌برد. بیشتر داستان‌های دوره‌ی اول که شرح روابط، موضوع محوری آن‌ها است، به‌طور غیرمستقیم، به جایگاه قدرتمند بزرگ‌سال (عموماً پدرخانواده، مدیر یا معلم مدرسه) و موقعیت فرودست کودک پرداخته‌اند. در این راستا، تقسیم قدرت میان اعضای مختلف جوامع فرضی (خانواده، مدرسه، گروه دوستان و غیره) در بطن داستان‌ها مشخص می‌شود و کودک می‌آموزد که به بزرگ‌سالان و کسانی که در جایگاه قدرت قرار دارند احترام بگذارد و تابع آن‌ها باشد. داستان وقتی که من بچه بودم (۱۳۵۳) به توصیف اعضای مختلف خانواده و اجتماعی پرداخته است که کودک با آن‌ها سروکار دارد و میزان اختیار

و قدرت این افراد را با هم مقایسه کرده و درنهایت، به جایگاه همیشه قدرتمند پدر خانواده در این سلسله‌مراتب قدرت ختم می‌شود. در داستان کوروش کبیر و جمشیدشاه (آثار تک‌جایزه‌ای دوره‌ی اول که به ترتیب تألیف گودرزی (۱۳۴۸) و بهار (۱۳۴۶) بوده‌اند) نیز پادشاه، به‌عنوان پدر دلسوز یک خانواده به تصویر کشیده شده، ابرقدرت است و رابطه‌ی او با دیگران (زیردستان) به شیوه‌های مختلف ترسیم شده است. لزوم احترام به پدر خانواده و اطاعت و پیروی از او و قوانینش برای رسیدن به رستگاری در تمامی این داستان‌ها وجود دارد. به نظر می‌رسد ایدئولوژی به‌کاربرده شده در خلق این داستان‌ها، یعنی یک فرد در جایگاه پدر (حاکم) قدرتمند یک کل، با سیاستی که به گفته‌ی آرزوک (۲۰۱۳) برای تولید داستان‌های ترکی در دوران آتاتورک به‌کاررفته شده، بسیار نزدیک است.

در هر دو دوره، به «روابط» در خارج از بافت خانواده و در بستر مدرسه و جمع دوستان توجه ویژه‌ای شده است. داستان‌هایی مانند *حیات پستی مدرسه‌ی عدل آفاق* (۱۳۵۶) نوشته‌ی دوستدار، *کلاغ‌ها* (۱۳۵۴) نوشته‌ی ابراهیمی، *جزیره‌ی دلفین‌های آبی‌رنگ* (۱۳۵۰) ترجمه‌ی آتشی، *مرد آهنی* (۱۳۵۱) ترجمه‌ی ابراهیمی، *ماهی سیاه کوچولو* (۱۳۵۷) نوشته‌ی بهرنگی و سایر داستان‌های مشابه که محتوای آن‌ها بر «عدالت‌طلبی و بیگانگی‌ستیزی» استوار است، به‌صراحت نقش و تأثیرات مخرب حضور بیگانگان در یک جامعه به تصویر کشیده می‌شود؛ حال یا بیگانگان به‌عنوان جاسوس و برهم‌زننده‌ی روابط دوستان به تصویر در آمده‌اند (مانند *کلاغ‌ها* و *حیات پستی مدرسه‌ی عدل آفاق*) یا مخرب، فریبکار و غارتگرند (مانند *جزیره‌ی دلفین‌های آبی‌رنگ*). در تمام این داستان‌ها، شخصیت‌ها به نوعی در جست‌وجوی عدالت، آینده بهتر یا مدینه‌ی فاضله‌اند که گاهی دست‌یافتنی است و گاهی تلفات سنگین به همراه دارد (مانند *حیات پستی مدرسه‌ی عدل آفاق* و *ماهی سیاه کوچولو*).

در دوره‌ی دوم (۱۳۵۸-۱۳۶۷)، تعداد و نوع موضوعات قدری تغییر کرده‌اند. موضوع «روابط» همانند دوره‌ی اول، در محتوای بسیاری از داستان‌های جایزه‌گرفته‌ی دوره‌ی دوم محوریت دارد؛ با این تفاوت که در داستان‌های دوره‌ی دوم، به کودک داستان استقلال و قدرت بیشتری داده شده است. شخصیت‌های داستان مثل دوره‌ی قبل چندان بازیگوشی‌های کودکانه ندارند و تولیدکنندگان آثار نیز مخاطبان را نوجوان و جوان می‌انگارند تا کودکانی بی‌تجربه. از آنجایی که ایران در این دوره درگیر جنگ بوده است،

به نظر می‌رسد مطالب مرتبط نیز برای شرح وضعیت موجود منتشر و توزیع شده‌اند. بنابراین به اقتضای زمان و شرایط ایران، لازم است که کودک سریع‌تر بزرگ شود و راه بزرگ‌ترهای ازدست‌داده را ادامه دهد.

برخلاف داستان‌های دوره‌ی اول که در آن‌ها جایگاه و میزان اختیارات فرد در سلسله‌مراتب قدرت، مقابله با زورگویی و حفظ حقوق فردی محوریت دارند، در دوره‌ی دوم، تمرکز بیشتر روی تکریم و حفظ خانواده، وطن‌پرستی، ازخودگذشتگی، مرگ، جهاد و شهادت است. به‌عنوان مثال، مهاجر کوچک (۱۳۶۰) نوشته‌ی رهگذر داستان کودکی عراقی است که در دوران جنگ وارد مدرسه و محیطی ایرانی می‌شود و حال هر دو طرف که تحت تأثیر مسائل جنگ بوده‌اند، باید به نوعی همدیگر را پذیرا باشند. ببری که می‌خواست گربه باشد (۱۳۶۷) نوشته‌ی سپاهی که جوایز ملی و بین‌المللی متعددی را دریافت کرده و به زبان‌های مختلف نیز ترجمه شده است، در نگاه اول به نظر می‌رسد نامرتب با مسائل دوره‌ی دوم باشد، اما این داستان درباره‌ی ببری است که سعی می‌کند در یک جامعه‌ی انسانی جایی برای خود پیدا کند؛ جامعه‌ای که همواره به چشم یک عامل خطرناک و بیگانه به او نگاه می‌کند و ببر در نهایت مجبور می‌شود به جنگل بازگردد. داستان‌های آتش در خرمن (۱۳۶۷) نوشته‌ی فتاحی و مرادو نوشته‌ی آزادی‌خواه (۱۳۵۷)، موج با ترجمه‌ی ثریا قزل‌ایاغ (۱۳۶۳) نیز به مسئله‌ی ازخودگذشتگی در روابط انسانی پرداخته‌اند. کودک داستان در پی حفظ جان دوستان، خانواده یا جامعه‌ی خود از جان یا آرزوهای خود می‌گذرد. در این داستان‌ها ازخودگذشتگی چون با مضامین فقر، جنگ یا مرگ همراه شده است، بار معنایی تلخی به همراه دارد. داستان‌هایی مانند مهاجر کوچک و آتش در خرمن به‌طور مشخص به مسئله‌ی جنگ ایران و عراق و داستان‌های مانند *والعادیات* و *تشنه‌ی دیدار* به نبردهای پیامبر و مسلمانان با دشمنان متعدد پرداخته‌اند که مرتبط با رویدادهای تاریخی اجتماعی آن زمان ایران هستند.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

بررسی آثار جایزه‌گرفته دو دوره‌ی ۱۳۴۰-۱۳۵۷ (اواخر دوران پهلوی) و ۱۳۵۸-۱۳۶۷ (دوران جنگ تحمیلی) نشان داد که نهادهای قدرتمند ملی و بین‌المللی بر نظام نوپای

ادبیات کودک و نوجوان ایران تأثیر گذاشته‌اند. در دوره‌ی اول پانزده نهاد ملی و بین‌المللی به ۹۴ اثر و در دوره‌ی دوم نوزده نهاد به ۱۳۱ اثر جایزه داده‌اند. تعداد نهادهای ملی از پنج نهاد در دوره‌ی اول به دوازده نهاد در دوره‌ی دوم افزایش یافت که نشان‌دهنده‌ی منظم‌تر و مستقل‌تر شدن این نظام نوپا است. در مجموع توجه هر دو دوره به آثار تألیف بیش از ترجمه بوده و به لحاظ نوع اثر، آثار داستانی تعداد جوایز بیشتری را در هر دو دوره دریافت کرده‌اند؛ ضمن اینکه، تعداد آثار جایزه‌گرفته‌ی تألیف و ترجمه‌ی غیرداستانی در دوره‌ی دوم تقریباً برابر بوده است که نشان می‌دهد آثار غیرداستانی در مقایسه با دوره‌ی قبل اهمیت بیشتری پیدا کرده‌اند. از میان نهادهای ملی، شورا در دوره‌ی اول و کانون در دوره‌ی دوم بیش از سایر نهادها، فعال بوده‌اند و به همین نسبت می‌توان انتظار داشت که ناشران نیز آثار نشر خود را با توجه به سلیقه و سیاست‌های کلی این نهادهای قدرتمند تنظیم کرده‌اند تا تضمینی بر بازار فروش و اعتبارشان باشد.

تحلیل محتوای آثار برگزیده نشان داد که موضوعات محوری آثار این دو دوره مشترک بوده‌اند. آثار داستانی هر دوره مسائل و دغدغه‌های سیاسی و اجتماعی برجسته‌ی آن زمان ایران را منعکس کرده‌اند. در میان موضوعات محوری، «روابط» و «مطالب علمی» در هر دو دوره مشترک بوده‌اند که در این میان، موضوع «روابط» در دوره‌ی اول از منظر سلسله‌مراتب قدرت و مسائل فرادستی و فرودستی مطرح شده است، در حالی که در دوره‌ی دوم به مضامین جنگ، از خودگذشتگی و بیگانگی‌ستیزی پرداخته شده است.

از نظر بسیاری از صاحب‌نظران در حوزه‌ی ادبیات کودک و نوجوان مانند شاویت موضوعاتی مانند مرگ، جنگ، فقر و خشونت برای کودکان تابو هستند، اگرچه خود شاویت هم بیان می‌کند که گاهی به اقتضای شرایط، لازم می‌شود این تابوها را برای کودک توضیح داد و شفاف‌سازی کرد (Shavit, 1986: 113). به دلیل وضعیت جنگ، نابسامانی اوضاع کشور و ازدست‌رفتن تعداد زیادی از پدران و مادران خانواده‌ها، توضیح این وضعیت برای کودک و نوجوان لازم می‌شود تا بتواند با اندوه حاصل از فقدان کنار آید، وضعیت را درک کند و به آینده امیدوار باشد. سیاست نهادها در همراه کردن تابوهای مرگ، فقر و جنگ با مفاهیم ارزشمندی چون از خودگذشتگی، مهربانی، وطن‌پرستی، جهاد و البته شهادت توانستند تصویر ارزشمندی از وضعیت آشفته‌ی آن زمان برای کودک و نوجوان ایرانی ترسیم کنند.

جمع‌بندی نتایج کمی و کیفی این مطالعه نشان داد که باوجود نوبابودن نظام ادبی کودکان و نوجوانان ایران در دوره اول و نابسامانی اوضاع سیاسی اجتماعی کشور در دوره دوم، نهادهای ادبی قدرتمند در هر دو دوره در هدایت تولیدات ترجمه و تألیف کشور و تعیین استانداردهای موضوعی نشر نقش تأثیرگذاری داشته‌اند و سیاست اهداء جوایز آن‌ها سوگیری ایدئولوژیک و هدفمند را نشان می‌دهد.

منابع

- آزادی خواه، محمدعلی. (۱۳۵۸). مرادو. تهران: نون.
- ابراهیمی، نادر. (۱۳۵۴). کلاغ‌ها. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- اسپری، آرمسترانگ. (۱۳۴۸). این را می‌گویند شجاعت. ترجمه‌ی هما روحی، تهران: امیرکبیر.
- اودل، سکات. (۱۳۵۰). جزیره دلفین‌های آبی‌رنگ. ترجمه‌ی منوچهر آذری، تهران: فرانکلین.
- بهار، مهرداد. (۱۳۵۲). جمشید شاه. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- دوستدار، فریدون. (۱۳۵۶). حیاط پشتی مدرسه‌ی عدل آفاق. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- جعفرنژاد، آتش. (۱۳۶۳). ۳۹ مقاله درباره‌ی ادبیات کودکان. تهران: هنر.
- دیدار، محمد. (۱۳۶۷). بیست سال تلاش! کندوکاوی در اهداف و فعالیت‌های «شورای کتاب کودک» از سال ۱۳۴۱ تا ۱۳۶۱. تهران: حوزه‌ی هنری سازمان تبلیغات اسلامی.
- زاهدشکرآبی، حمیده. (۱۳۹۲). برگ‌های ماندگار: کتاب‌شناسی کتاب‌های برنده‌ی کودکان و نوجوانان ۱۳۹۰-۱۳۰۰. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- زرین کلک، نورالدین. (۱۳۵۳). وقتی که من بچه بودم. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- سرشار، محمدرضا. (۱۳۸۸). گذری بر ادبیات کودکان و نوجوانان قبل و بعد از انقلاب اسلامی. انجمن قلم ایران.
- رهگذر، رضا. (۱۳۶۰). مهاجر کوچک. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- فتاحی، حسین. (۱۳۶۷). آتش در خرمن. تهران: کتاب‌های شکوفه، امیرکبیر.
- فرجام، فریده. (۱۳۴۶). عمونوروز. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان ایران.

- کلایمر، النور. (۱۳۵۲). *در جستجوی فسیل زنده*. ترجمه‌ی مهدی دولت‌آبادی، تهران: ابن‌سینا.
- گودرزی، منوچهر. (۱۳۴۸). *کوروش کبیر*. تهران: امیرکبیر.
- لیندگرن، آسترید. (۱۳۵۰). *پی‌پی جوراب‌بلند*. ترجمه‌ی گلی امامی، تهران: علمی و فرهنگی.
- محمدی، محمدهادی و همکاران. (۱۳۹۳). *تاریخ ادبیات کودکان ایران: ادبیات کودکان در روزگار نو ۱۳۵۷-۱۳۴۰*. ج ۹، تهران: چیستا.
- محمودی، صوفیا. (۱۳۹۲). *ادبستان: فرهنگ ادبیات کودک و نوجوان*. تهران: نو.
- وایت، الوین بروکس (۱۳۵۰). *کارتک شارلوت*. ترجمه‌ی مهشید امیرشاهی، تهران: امیرکبیر.
- وایلر، رز و همکاران. (۱۳۴۸). *عصر یخبندان*. ترجمه‌ی حمیده غروری، تهران: ابن‌سینا.
- هیوز، تد (۱۳۵۵). *آدم‌آهنی*. ترجمه‌ی نادر ابراهیمی، تهران: سازمان همگام با کودکان
- Ariès, Phillipe. (1962). *Centuries of childhood: A social history of family life* (R. Baldick, Trans.). New York: Vintage.
- Arzuk, Deniz. (2013). "Creating a nation from scratch: Nationalism and nationhood in Çocuk children's periodical in Turkey, 1936-39". In N. Maguire & B. Rodgers (Eds.), *Children's literature on the move: Nations, translations, migrations*. Dublin, Ireland: Four Courts Press.
- Lerer, Seth. (2008). *Children's Literature: A reader's history from Aesop to Harry Potter*. Chicago: University of Chicago.
- Niitra, M. (2013). "Shared songs, secret codes and Estonian national identity". In N. Maguire & B. Rodgers (Eds.), *Children's literature on the move: Nations, translations, migrations*. Dublin, Ireland: Four Courts Press.
- O'Sullivan, Emer. (2005). "Children's Literature in Translation" Anthea Bell (Trans.) In *Comparative Children's Literature*. London: Routledge. pp.117-122
- Reynolds, K. (2011). *Children's literature: A very short introduction*. Oxford: Oxford University.
- Shavit, Zohar. (1986). *Poetics of children's literature*. Athens: The University of Georgia.
- Thomson-Wohlgemuth, Gabby. (2006). "Flying high: Translation of children's literature in East Germany". In Jan Van Coillie & W. P. Verschueren (Eds.), *Children's literature in translation: Challenges and strategies* (pp. 47-60). New York: Routledge. pp.47-61
- Wunderlich, Richard (1992). "The tribulations of Pinocchio: How social change can wreck a good story". *Poetics today*, 13(1), pp. 197-219.